Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Sciences

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 7, Sayı: 47, Ağustos 2020, s. 653-655

ISSN: 2149-0821 Doi Number: <http://dx.doi.org/10.29228/SOBIDER.44856>

Dr. Mert AĞAOĞLU

Sakarya Üniversitesi Sanat Tarihi-Türk-İslam Sanatı, magaoglu@sakarya.edu.tr

FATİH SULTAN MEHMED TARAFINDAN İSTANBUL'UN YENİDEN İNŞAASI

RECONSTRUCTION OF ISTANBUL BY CONQUEROR SULTAN MEHMED

MAKALE DEĞERLENDİRME VE TANITIMI

Künye: Halil İnalcık, “Fâtih Sultan Mehmed Tarafından İstanbul’un Yeniden İnşaaşı”, çev. Fahri Unan, **On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S. 3 Samsun, 1988, s. 215-225.

Makale, İstanbul’un Osmanlılar tarafından fethinden sonra Fatih Sultan Mehmed’in emriyle şehirde gerçekleşen inşa faaliyetleri ile iskan politikasını birincil kaynaklara dayanarak açıklamak amacıyla yazılmıştır.

IV. Haçlı Seferi ile birlikte 1204-1261 yılları arasında Latin hakimiyetinde olan İstanbul büyük ölçüde yağmalanmış ve harap edilmişti. Osmanlılar tarafından fethedildiğinde nüfusu iyice azalmış ve metruk, harabe halinde yapılardan oluşan perişan bir görünüm arz etmekteydi. Fatih Sultan Mehmed’in teslim teklifinin kabul edilmemesi üzerine şehir savaş ile alındığından İslam hukukuna göre üç gün yağmaya açık hale gelmiştir. Lakin Fatih Sultan Mehmed yağma esnasında yapılara dokunulmamasını şart koştur. Yaşanan bu gelişmeler üzerine Sultan II. Mehmed şehri yeniden imar etmek için inşa faaliyetlerine girişmiş, ayrıca şehri nüfuslandırmak için çeşitli bölgelerden Müslim-Gayrimüslim insanları zorunlu göçe tabi tutmuş, kaçan Rumların gelmesi için de telkinde bulunmuştur. Fatih Sultan Mehmed kendi inşa faaliyetleri dışında devlet ricalinin de külliye inşaatı ettirmesini sağlamış, bu şekilde Osmanlı İstanbul’unda semtler ve mahalleler oluşmuştur. Külliye banilerinin isimleri de bu semtlere ve mahallelere verilmiş, bu isimler günümüze kadar gelmiştir. Bunun dışında, semt isimlerinin oluşmasında bir diğer faktör ise zorunlu göçe tabi tutulanların geldikleri bölgelerin isimlerinin yerleştirildikleri semte verilmesi olmuştur. Çalışmada; gerçekleştirilen yukarıdaki gelişmeler

anlatıldıktan sonra Osmanlı vakıf sistemi ve işleyişi hakkında bilgiler verilmiştir. Birincil kaynaklara dayanarak bu imar ve iskan hareketleri ve şehrin inşa edilen külliye, saraylar, su kemerleri ile bir Osmanlı payitahtı, Osmanlı şehri haline geliş süreci anlatılmıştır. Bu sistemin daha evvel Bursa ve Edirne’de de uygulandığı belirtilerek Osmanlı hakimiyetine giren şehirlerin yaşadığı şenlendirme süreci İstanbul üzerinden gözler önüne serilmiştir.

Makalede kullanılan birincil kaynaklar; Kritovulos, Historia, Dukas, Historia, Tursun Bey, Tarih-i Ebu'l-Feth, Giovan Maria Angiolello, Historia Turchesca, Neşrî, Kitab-ı Cihannüma, Aşıkpaşazade, Tevarîh-i Al-i Osman, Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi, No: 9524 ve Başbakanlık Osmanlı Arşivi 1490 tarihli Ayasofya Vakıf Defteri’dir.

Prof. Dr. Halil İnalcık, Ayasofya’nın tamiri ve Ayasofya’ya akar getiren yapıların tahsisi ile bilgi verdiği kısımda Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde bulunan 1490 tarihli Ayasofya Vakıf Defteri’ni, 1478 yılında gerçekleştirilen nüfus sayımını gösterdiği tabloyu oluştururken ise Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi’nden yararlanmıştır. Lakin makalede en sık başvurduğu iki kaynaktan biri o devirde yazılmış olan Fatih Sultan Mehmed’in 1451-1467 yılları arasındaki hayatını ve seferlerini anlatan “Historia” adlı eserdir. Eserin yazarı Kritovulos’un fetih esnasında şehirde olmadığı bilinmektedir. Eserindeki fetihle ilgili bilgileri çevresinden derleyerek aktarmıştır. Bir diğer kaynağın yazarı ise İstanbul’un fethinden sonra yapılan iskan esnasında dağıtılan mülklerin sayımını bir defter şeklinde hazırlayıp Sultan II. Mehmed’e takdim eden Tursun Bey’dir. Prof. Dr. Halil İnalcık, Tursun Bey’in 1444-1488 yılları arasındaki gelişmeleri anlattığı “Tarih-i Ebu'l-Feth” adlı eserini de verdiği bilgilerde kullanmıştır. Bizzat o devirde yaşamış iki isim olan Kritovulos ve Tursun Bey’in eserleri döneme ait bilgiler içermesi açısından İstanbul’un yeniden inşasını ve iskan hareketlerini ele alan bu çalışmanın ana omurgasını oluşturmaktadır. Yazar, metni inşa ederken özellikle bu iki kaynağı referans göstermiştir.

Kritovulos gibi fetih sırasında İstanbul’da bulunmayan ve makalede kaynak olarak kullanılan bir isim de Dukas’tır. Dukas’ın eserinin herhangi bir başlığı bulunmadığından daha sonradan Historia şeklinde adlandırılmıştır. Eserinin üçüncü ve son bölümünü, Fatih Sultan Mehmed’in 1451-1462 yıllarındaki faaliyetlerine ayırmıştır. 1462’ye kadar Ceneviz idaresinde olan Midilli Adası’nda yaşayan yazar, fetih ve verdiği diğer bilgilerde etrafındakilerden duyduklarını aktarmış, eserinde de bunu belirtmiştir.

Yazar ayrıca, o devri görmüş olan Neşrî ile Aşıkpaşazade’nin eserlerini ve Fatih Sultan Mehmed’in sarayında içöğlanı olarak vazife yapan Giovan Maria Angiolello’nun anılarından da yararlanarak makaleyi birincil kaynaklardan aldığı bilgiler doğrultusunda oluşturmuştur. Lakin, yerli ve yabancı araştırma eserlere de çalışmada yer vermiştir. Kaynakları kullanırken mümkün olduğunca objektif olarak yansıttığı ve fazla ayrıntıya yer vermediği görülmektedir.

Çalışma, fetihten sonra İstanbul’un oluşum süreci ile ilgili birincil kaynaklara dayanarak, gerçekleştirilen faaliyetleri gözler önüne sermekte hem İstanbul’un hem de daha evvel fethedilen şehirlerin oluşumunda Osmanlılar’ın izlediği politikaları göstermektedir. Makalenin, Osmanlı İstanbul’unun 1478’deki yaklaşık nüfusunu ve hangi milletlerden oluştuğunu, birincil kaynağa dayanarak tablo şeklinde göstermesi bu alanda çalışacak kişiler için çalışmayı bir başvuru kaynağı haline getirmektedir. Çalışma, harap olmuş, nüfusu azalmış bir şehrin hangi yöntemlerle, ne şekilde iskan ve imar edildiğini gözler önüne sermektedir.

Yazar makalede, şehrin Fatih Sultan Mehmed tarafından yeniden inşa sürecini gereksiz detaylara girmeden anlatmaktadır. Sürgün yolu ile zorunlu göçle şehre getirilenlerin hepsinin farklı bölgelere yerleştirildikleri görülmektedir. Bu şekilde, Müslümanlar, Rumlar, Ermeniler, Yahudiler vs. farklı semtler ve mahalleler etrafında şekillenmiş, böylece Osmanlı İstanbul'u klasik yapısına doğru biçimlenmeye başlamıştır. Makale, bu durumun oluşumunu irdellemektedir. Vakıf sistemine de değinerek inşa edilen camii, medrese, han, bedesten gibi yapıların işleyiş süreci anlatılmaktadır. Prof. Dr. Halil İnalcık, bu çalışmayı yazdıktan sonra İstanbul'un nüfusu ve imarı ile alakalı pek çok yazıyı yine birincil kaynaklara dayanarak kaleme almıştır.